

priliki je gosp. Lasnik priporočal sadno drevje mazati s slanino (špehom), kar so tudi že „Novice“ svetovale, gosp. fajmošter Majnik pa, naj se leskove šibice vtaknejo okoli drevesa; leskovice odženo zajca.

(Dalje prihodnjič.)

Gospodarska skušnja.

* Telice ali junčke? Ako pustiš k biku kravo, kadar se počne ali kadar se jenja goniti, dobiš telico; ako pa želiš dobiti junčka, pripusti jo tadaj, kadar se najbolj goni. Tako je skušal švicarski gospodar Kornaz po napotku gosp. Thury-a, profesorja v Ginevri.

Gosp. List.

0 goveji kugi na dalje.

Po naznanilu kr. namestništva zagrebškega od 29. nov. je bila kuga v 6 krajih zagrebške, v 8 krajih požeške in v 2 krajih križevske županije. V reški županiji je popolnoma potihnila. V vsem skupaj je Hrvaška zgubila dosihmal 4318 goved.

Na Kranjskem je zopet precej mirno s kugo, tako tudi na Štajarskem.

Slovstvene stvari.

Nektere opombe.

Spisal Poženčan.

1.

Da bi gosp. Vrdelski po svoji v 42. listu „Novic“ tega leta izročeni želji laglje svoje mnenje podpiral in potrjeval, mu želim z eno opombo pomoči. Loje, fem. plur. (od liti kakor loj) se zove na Pivki vsak kraj, kjer voda iz tal lije, kar se ondot ob nekterih časih sémtertjè vidi. V nekterih krajih je prejšnji dan suho, kakor bi ne bila ondot nikoli kaka vodica tekla, drugi dan pa ondot na celem iz tal silna reka buha. Če so pri koroških Lojbah kake take loje (ali viri), je mogoče, da so po njih ime dobile, in da je črka **b** izobrazivna, kakor v služba, gnjiloba od služiti, gnjiti. Toda pri krajnskih imenih Ljube (Laibach), Ljubija se le **u** kaže v **ai** zmenjen; Krajnec ne vé o Lojbah; koroške Lojbe ali (Ljubiče?) cikajo pa li tudi po korenini „ljub“. Morda so Korošci bodi si nemški ali slovenski iz Ljub (Ljube) napravili Lojbe, kakor so iz „Ljubêlj-a“ naredili Lojbel. Te dni sem pa iz gotovega vira zvedil, da se Lojbe (pri Plibrci) po slovenski imenujejo Lj'buče ali Libuče. Zato bo v zgornjem obziru zlasti na etimologiji tega imena ležeče.

2.

Pesem „Stari Krajnec“ sem leta 1834 v obloški okolici zložil, pa veliko daljšo kot je sploh znana. „Novice“ so po svojem okusu mnogo iz nje opustile. Od leta 1823 sem večkrat skušal kako pesem skovati; svojega imena tujim pesmam nisem podpisoval. Če sem narodne pesmi zapisoval, sem pristavil, da so narodne.

3.

Sora, ime majhine reke, pride od sor, -a, -o (po nemški glänzend weiss, po lat. candidus). Od sor je dalje sora, bela krava ali svetlobela pasa, sorij, bel vol, soraka ali skrajšano sraka (die Elster), surka ali sorka, nekdaž belo oblačilo Belih Hrvatov in Krajncev, osorno gledati (glänzend, funkeld schauen), kakor gledajo serditi ali osorni ljudje. Sovra v zgornjem pomenu je popačeno zgovarjanje, kakor kovs ali kavs namesti kos. Nekoga sem pobaral: „Imaš li

kake tiče?“ Odgovoril mi je: „kavse imam, kavse.“ Mislil sem si, kavsi so vsi tiči, ki kavšajo. Nekdo, ki naji je poslušal, se je nasmejaval rekoč: „Ta hoče kose reči.“ Vode imajo pogostoma po barvi imena, na priliko: Bela, Črna, Mura, Laba. Sovra ali sora pri vozu utegne iz so in vreti (= zavirati, zavreti) sestavljeno biti.

4.

Solnce je po Vodnikovi in ruski slovnici in po rabi med ljudstvom našim v edinem številu srednjega, v množnem pa možkega spola. Rodivni padež je v množnem številu solncev ne pa solnc.

5.

Da pišemo trd, smrt itd. je prav. Dolzega e pa sam ne domesti; zato je pisati vérjem, bérsa. V tem obziru se včasih pomote pokažejo (tiskarne. Vred.)

6.

„Naprejeva“ pisava je vredna splošnega posnemanja, vendar se mi besedica pre v nji tuja zdi. Francoz dé: „pres l' eglise, pres de 12.000, to je, „zraven cerkve, blizo (beihnahe, ungefähr) 12.000.“ Mogoče, da je v slovenščini pre utrjeno; meni ni znano. V krajnski slovenščini se dalje razodeva dvojica slovnica; vindiška in limigantska; po eni se ravnaajo krajnski Gorenci in Korošci, po drugi pa krajnski Dolenci in Štajarci.

7.

„Pratika“ je hvale vredna, pa ne v vsem. V nji ni dovolj opomnjenega o slovenskih in Slovencem posebno važnih ali znanih svetnikov. V nje ni sv. Valentina 7. prosenca, ne sv. Jeme, ne sv. Klemena itd. Sv. Sikst I. je menda zavolj predosliške prifarne cerkve v njej 6. aprila; toda ta cerkev ni posvečena na čast sv. Sikstu I., ampak Sikstu II., ki je 6. avgusta. V nji so neznane imena: sv. Evher, sv. Roman, sv. Albin, sv. Beno, sv. Vilibald, sv. Kilian, ss. Feliks in Regula, sv. Remigi, sv. Kordula, sv. Otmar itd. Res so svetniki vsi češčenja vredni, naj so bili domá kjerkoli si bodi; ko pa Francoze, Nemce, Španjole vidimo, da imajo v svojih molitvinah in pratikah ali koledarjih zlasti svetnike svojega naroda zraven svetnikov po celem kršanstvu znanih, zakaj bi Slovenci ne poiskali svojih svetnikov, izmed katerih jih je več, ki so ljudstvu celó neznani. Namesti teh stojé v „pratiki“ imena, o katerih se ne vé, so bili li Francozi ali Španjoli ali Nemci ali kali. Našincu gré bolj k srcu, če mu poveš, da je bil ta ali uni svetnik tudi Slovenec, da je bil v Celji ali Emoni (Ljubijani), kot če mu poveš neznano ime svetnikovo in imenuješ rojstni kraj ali kraj muke kako mesto v deveti deželi, ki ga pred in potlej več ne sliši. — Pred kacimi dvanajstimi leti mi je bil gosp. X. naročil, naj napravim v tem obziru „pratiko“ bolj domačo. Mnogo sem si prizadel, da sem okolišnam „pratike“ primerno število slovenskih godov spisal. Tudi sem povedal s kakošnimi podobiciami, naj se v „pratiki“ poznamovajo. V svesti sem si, da bi bilo to vsacemu pravemu Slovencu všeč. Ko je bil pa moj spis dokončan, mi reče g. X., da bi naprava novih podobic za natisk utegnila mnogo stati. — Po kmetih imajo za mesce in njih dneve dvoj račun: kmetiškega in gospôškega. Po kmetiški se mesec začne z mlajem. Tisti mesec, ki se zadnji pred sv. Dnevom ali na sv. Dan mladí, je prosenec. Star pregovor je: „Prosenca je Bog rojen.“ Gospôski račun gré po listih pratike; na vsacih dveh stranéh je en mesec, kakor je znano. Da bi bila pratika prav po okusu slovenskega kmeta, bi morala nad vsacim mlajem zapisano imeti ime mesca, kateri se mladí. Če se to komu judovski račun zdi, nič ne dé; naši ljudje tako mesce rajtajo, pa je proč; vse judovsko pa tudi ni zavreči; 10 zapoved so imeli in imajo judje, pa so tudi za nas svete. Od

dvojega računa mescev pride, da Hrvatje decembru dejo prosenec, krajnski Slovenci pa januarju. Zato, ker se prosenec v decembru po gospôski rajtanem mladi, so Hrvatje celemu decembru dali ime prosenec. Krajnci so pa zadnjemu delu mesca, ki se do 25. decembra mladi, tudi imé prosenec dali, zatoraj januarja tako imenujejo.

8.

Morebiti mi kdo poreče: Kaj žlobudraš zmiraj o Krajncih? — ali ti je beseda Slovenec zoperna? En svet mož je rekel, kolikor si spomnim: „Kristjan mi je imé, katoličan pa mi je priimek.“ Enako imajo vsi slovenski narodi imé Slovenci, po priimkih so pa Rusi, Poljaci, Srbi, Čehi itd., samo mi nimamo nič priimka. Zovemo se Slovenci, toda je li splošno imé, ne pa (lasten) priimek. Rus Nestor zove Ruse in vse slovenske narode Slovence, ker je bilo ob njegovem času in je še zdaj to imé splošno za vse. Nekteri namesti Slovenci dejo Slovani, nekteri pa Slavjani, toda zadnja oblika se ne dá kot slovenska ali domača opravičiti, le tuji nas Slave, Slawen zovejo. Sloven ali Slovan ne odvzame imenu Slovenec splošnega pomena. Jez menim, da je vseh slovenskih Korošcev, Krajncev, Štajarcev in Primorcev pravi priimek Krajnci, pa ne po današnji krajnski deželi, ki ima v latinskem in laškem zmanjševavno ime Carniola, ampak po vsi tisti deželi, ki so jo pisatelji po latinski nekđaj zvali „Fines Italiae“ ali iz našega (Krajna) posneto Carnia = Krajna. Tudi „Fines Italiae“ se hoče reči Italii krajna, prikrajna ali pokrajna dežela. Vlaški slovar še zdaj Krajnsko zraven Carniola zove Carnia (totum pro parte) = Krajna. Krajna je obsegala kraje, kodar so bili naseljeni Lemki, to je, štajarsko in dolensko stran Kranjskega, dalje kar je Vindov, to je, Koroško, Gorensko, Krajnskega in Primorje. Da so tudi Korošci k tej Karnii spadali, kaže njih nemško imé „die Karner“. Zraven ko smo Krajnci, smo tudi Slovenci. Kakor smo v politiskem obziru vsi Avstrijani, kdor spadamo k avstrijskemu cesarstvu, v ožjem pomenu so pa samo tisti Avstrijani, kateri v veliki vojvodini Avstrii prebivajo, tako smo v obziru jezika, kateri svoj slovenski jezik govorimo, krajnski Slovenci ali Krajnci. V ožjem ali politiskem pomenu smo pa izmed krajnskih Slovencev Krajnci, drugi Korošci, tretji Štajarci itd. V ožjem pomenu smo Krajnci, kateri na Krajnskem (Carniola Krain) prebivamo. V obziru jezika ne spadajo k nam Kočevarji, ki so le v politiskem obziru Krajnci, sicer pa Nemci, ne Slovenci. Kdor je v obziru jezika Krajnec, bodisi na Krajnskem ali Koroškem ali na Štajarskem, je vsak Slovenec. V obziru jezika Krajnca pa ne Slovenca spoznati, je ravno tako kakor bi kdo trdil, da je katoličan pa ne kristjan. Ako kdo trdi, „da je Krajnec pa ne Slovenec“, o takem pravijo Pridravci po nemški: „Er ist ein Gimpel, aber kein Vogel.“ Nasproti je marsikdo kristjan pa ne katoličan, in enako so nekteri Slovenci, pa ne Krajnci, ampak Čehi, Srbi itd. — Svoje trjenje operam dalje na to, ker ljudje še zmiraj na Krajnskem navadno slovenščino imenujejo krajnski jezik. Že Pavel Diakon je djal, kolikor si spominjam: „Carniola Sclavinorum patria.“ Ker Štajarci v politiskem razdeljenji ne spadajo h Krajncem, so opustili za svoj slovenski jezik prilog krajnski; štajarskega ga ne kaže imenovati, ko je v velicem delu Štajarskega nemščina. Ker so tako ob priimek svojega slovenjega jezika prišli, ga zovejo le po občem imenu slovenskega. Ime „Slovenci“ se je v iztoku začelo, je z Lemki v naše dežele prišlo, zato je bilo tem prihodnikom tudi posebno znano. Korošci so v politiskem obziru tudi od Krajncev ločeni, in njih dežela močno ponemčena, ravno zato tudi svojega sloven-

skega jezika ne imenujejo krajnskega. Ko so s krajnskimi Gorenci vred vindskega zaroda, in so v starodavnih in predpovestniških časih v tukajšnje dežele prvi prišli in seboj od zapada imé Vindi prinesli, pa ga dalje proti iztoku razširjali, so jim Nemci po vsi pravici dali imé „Winden“, „Windische“ in njih jeziku „windische Sprache.“ Se vé, da sta si bila vinski in slovenski jezik od nekđaj močno podobna, in do današnjih časov sta se v naših krajih v enega stopila. Imé Vindi in vindsko zginja; ostaja le ime Slovenci in slovensko. Oboje Vindi in Slovenci ste pa splošni imeni, vsak za več plemen. Naj nihče ne misli, da za našo slovenščino priimek ali prilog „krajnsk“ zato priporočam, ker sem Krajnec; meni ni mar za priimek Krajnec ali krajnsk, ne za štajarsk, ne za korošk, ampak za resnico. Nič mi ni sicer mar, ali nas hoče kdo raje štajarske, koroške, vindiške ali jadranske Slovence imenovati; le to vem, čutim in povem, da nam priimka manjka, in da smo prav za prav krajnski Slovenci ali Krajnci. Ko bo stara povestnica naših krajev bolj dognana, upam, da bo marsikdo mojih misel, pa kar naš priimek zadeva, utegne prepozno biti. — Če me kdo v teh rečeh trdno preučí, me ne bo sram; tudi ne bom nejevoljen, ampak hvaležen mu bom, da je meni in drugim novo luč prižgal. Le tega ga prosim, naj govori vkoreninjeno, neovržljivo in umevno. *)

9.

Nektere besede, katerih pomen sem poznejše čase zvedil:

Skovir, -ja, m. die Eule. *Goriče.*

Nasobast, -a, -o gefüllt (von Blumen), nasobasti nageljni. *Cirklje in Predoslje.*

Retina, f. Kampfplatz, Streitplatz. *Predoslje.* Od retiti imajo ime Retje, nektere vasi na ribniški strani.

Rimska pot, circulus vitiosus. *Tuhinj.*

Naplatten, -tna, -tno, einseitig, verschroben (vom Gesicht u. dgl.). *Tuhinj.*

Rotnost, f. Mezzo-tinto, eine gebrochene Farbe, Mittelfarbe, lichte Schattirung, Teintüre, prilog je: roten, -tna, -tno. Den Anstrich geben, mit einer gebrochenen Farbe färben, obročiti (namesti obrotjiti). „Pirhe obročiti“, to je, namočiti v braziliki, da tako rekoč na prvo roko rudeči ali rumeni itd. postanejo. *Circle, Predoslje.*

Jugoslavensko slovstvo.

* *Makrobiotika ali nauki, po katerih se more človeško življenje zdravo ohraniti in podaljšati.* Spisal večidel po C. Hufelandu Matija Prelog, doktor zdravilstva v Mariboru. Natisnil Edv. Janžič v Mariboru 1864. Cena 1 fl. 20 kr. V Ljubljani jih prodaja J. Lerher, knjigar.

Take knjige smo zelo pogrešali Slovenci. Hvala rodoljubnemu gospod dr. Prelogu, da nam jo je spisal. Osnoval jo je po nemški knjigi Hufelandovi, ktera slovi po vsem svetu. To je samo zadosti, da se spozná velika vrednost Prelogovega dela, ki je na 17 pólah prišlo v lahko razumljivem slovenskem jeziku na dan in je posvečeno slavnemu gospod dr. Fr. Miklošiču. „Spisal sem to znanost — pravi pisatelj v predgovoru — ne gledé na zdravnike ali učene ljudi, temoč na manj učeno ljudstvo, posebno pa na mladino. Ta spis postal je zato v mnogih delih daljši, kakor bi bilo drugače potrebno. Mladina bi se izprva morala učiti, kaj je za dolgo in zdravo življenje potrebno; pa ravno pri nji se je dozđaj to od več strani zamujevalo. Spisana je zato

*) O vsem tem je bilo v preteklih letih že veliko pomenkov. Težko da pridemo Slovenci na Kranjce nazaj. Vr.